

ברידות ואמונה

זה שנים נוהה ליכי אחר עניין אחד בפרשת השבוע שלנו.

אחרי שהות ארוכה במדבר סיני, בני ישראל עומדים להתחיל בחלק השני של מסעם. עד כה נסעו מ-; מעתה הם נוסעים ל-. הם כבר אינם בורחים ממצרים, אלא נוסעים אל ארץ זבת חלב ודבש. התורה משבצת מבוא ארוך לסיפור זה. הוא נמשך על פני כל עשרת הפרקים הראשונים של חומש במדבר. העם נמנה, ואז מוצב שבט לצד שבט, סביב המשכן, במבנה המיועד למסע. נעשות גם הכנות לטהרת המחנה. חצוצרות כסף מיוצרות לצורך הקהלת העם ומתן האות לנוע. לבסוף המסע מתחיל.

וכאן מגיע אנטי־קליימקס נורא. העם מתאונן רע; התורה אינה מפרטת על מה. אש אוכלת בקצה המחנה, אך משה מתפלל והיא שוקעת. שם המקום נקרא תבערה (במדבר יא, א-ג). ואז, מספרת התורה, "וְהָאֱסָפָסָף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּ תְּאֹנָה. וַיִּשְׁכּוּ וַיִּכְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ, 'מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר? זָכַרְנוּ אֶת הַדֶּגֶה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם, אֶת הַקָּשָׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבָּצְלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים. וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה; אֵין כֹּל בְּלִתִּי אֶל הַמֶּן עֵינֵינוּ!" (שם ד-ו).

דומה כי בני ישראל שכחו במהירות כי במצרים הם היו עבדים חרופים, בניהם התינוקות נרצחו ושוועתם עלתה השמימה. במצרים,

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

כפי שנשתמר בזיכרון היהודי, אכלנו לחם עוני ומרורים, לא בשר ודגה. ואם אכלנו שם חינם אין כסף, הלוא במחיר האוכל הזה נתנו את חירותנו. יש משהו מרתיח בהתנהגות הזאת של העם, ואכן היא הביאה את משה לידי מה שאולי היינו מכנים היום התמוטטות עצבים:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה', "לָמָּה הִרְעִיתָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת מִשָּׁא כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי? הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֹתִיהוּ? ... לֹא אוּכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשָׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה; כִּי כָבֵד מְמֹנִי. וְאִם כֹּכָה אֵת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הֲרֹג, אִם מִצָּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, וְאֵל אֶרְאֶה בְּרַעְתִּי" (שם יא-טו).

זו הייתה נקודת השפל בקריירה של משה. התורה אינה מספרת לנו ישירות מה עבר עליו, אבל אפשר להקיש זאת מתשובתו של ה'. הוא מורה למשה למנות שבעים זקנים שיחלקו עמו בנטל ההנהגה. נמצאנו למדים שמשה סבל מהיעדר בני לווייה. הוא נעשה איש האמונה הבודד.

משה איננו האדם היחיד במקרא שהרגיש בודד עד כדי כך ששאל את נפשו למות. כך אירע גם לאלהו, כאשר איזבל הוציאה נגדו צו מעצר ופסק דין מוות אחרי העימות שלו עם נביאי הבעל (מל"א יט, ד). כך גם ירמיהו, כאשר שומעיו התעלמו מאזהרותיו שוב ושוב (ירמיה כ, יד-יח). דבר דומה אירע ליונה כאשר ה' סלח לאנשי נינווה, ולכאורה שם בכך לצחוק את יונה שהזהיר בשמו כי העיר תיהפך בעוד ארבעים יום (יונה ד, א-ג). הנביאים הרגישו יחידים ונטולי אוזן קשבת. הם נשאו בנטל כבד של בדידות. הם חשו שאינם יכולים עוד.

את מחוזות הנפש הללו העמיק לחקור ספר תהילים. פעם אחר פעם אנו שומעים את ייאושו של המלך דוד, כאשר, כבמילותיו של

שייקספיר (בתרגום עופרה עופר-אורן), הוא "מַנְדָּה בְּבִדְדוּת, וְקוֹרָא אֶל הָאֵל"¹:

יִגְעֵתִי בְּאַנְחָתִי
אֲשַׁחֲהָ בְּכָל לַיְלָה מִטָּתִי
בְּדַמְעָתִי עֲרָשִׁי אֲמַסָּה (תהילים ו, ז).

עַד אָנָּה ה' תִּשְׁכַּחֲנִי נִצָּח?
עַד אָנָּה תִּסְתִּיר אֶת פְּנֵיךְ מִמֶּנִּי? (שם יג, ב).

אֶל־לִי אֶל־לִי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי?
רָחוֹק מִיִּשְׁוּעָתִי דְּבָרִי שֶׁאֲגָתִי (שם כב, ב).

מִמַּעַמְמָקִים קָרְאתִיךָ, ה' (שם קל, א).

ועוד רבים רבים המזמורים ברוח זו.

דבר דומה אפשר למצוא גם אצל מנהיגים דתיים דגולים בימינו. כאשר הגיע הרב קוק לארץ ישראל כתב, "אין לי עם מי להשיח לבבי, לא מזקנים ולא מצעירים, שיוכלו להגיע עד קרוב לנקודת חפצי, וזה מייגעני הרבה"².

גלוי לב אף יותר היה הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק. סמוך לתחילת מסתו המפורסמת "איש האמונה הבודד" הוא כותב בלי כחל ושרק: "אני בודד". והוא ממשיך, "אינני מתכוון לומר שאני חי לבדי. ברוך השם, אני נהנה מאהבתם ומידידותם של רבים. אני מדבר, מטיף, מתווכח וטוען. בכל זאת אין בזה להפיג את הסבל והבדידות המלוות אותי תמיד. מדי פעם חש אני שנעזבתי על ידי כולם, אפילו

הקרובים ביותר. דברי משורר התהילים 'פִּי אָבִי וְאָמִי עֲזָבוּנִי' (כז, י) מצלצלים באזני כקולו העצוב של התור"³. זו התבטאות יוצאת דופן.

בעיתות בדידות מצאתי נחמה רבה בקטעים אלה. הם הזכירו לי שאיננו לבדי בהרגשה שאני לבד. אחרים היו שם לפניי.

משה, אליהו, ירמיהו, יונה והמלך דוד היו מנהיגים רוחניים מן הדגולים שחיו אי פעם. והנה חושף לנו הכתוב טפח מנשמתם, בריאליזם פסיכולוגי, ואנו פוגשים אותם ברגעים של שאילת נפשם למות. הם היו אנשי מעלה, אך אדם היו, לא על־אדם. היהדות נשמרת בהתמדה מאחד הפיתויים הגדולים ביותר האורכים לרתות: טשטוש הגבול בין שמיים וארץ והפיכת גיבורים לאלים או אלים למחצה. גדולי האומה שלנו בשחר ימיה לא נהנו מחיים קלים. הם אף פעם לא איבדו את אמונתם, אבל לפעמים היא נמתחה עד קרוב לנקודת הפקיעה. יושרו הבלתי־מתפשר של התנ"ך הוא העושה אותו למשכנע כל כך.

המשברים הפסיכולוגיים שגדולים אלה חוו היו מובנים. הם לקחו על עצמם משימות כמעט בלתי אפשריות. משה ניסה להפוך דור של אנשים שגדלו כעבדים לאנשים חופשיים ואחראים. אליהו היה אחד הנביאים הראשונים שמתחו ביקורת על מלכים. ירמיהו נדרש לומר לעם את מה שהעם לא רצה לשמוע. יונה צריך היה להתמודד עם העובדה שהסליחה האלוהית חלה גם על אויבי ישראל ועשויה לבטל נבואות זעם. דוד נאלץ להיאבק באיומים מדיניים, צבאיים ורוחניים וחי חיים אישיים סוערים.

כשהתנ"ך מספר לנו על מצוקות הרוח שלהם, הוא מלמדנו דבר שהשלכותיו עצומות. בבידודם, בבדידותם וכיאושם התהומי

קראו אישים אלה לה' "ממעמקים", וה' ענם. הוא לא הקל על חייהם. אבל הוא עזר להם להרגיש שאינם לבדם.

עצם בדידותם הביאה אותם לקרבת ה' שאין דומה לה. בפרשתנו, עוד פרק אחד קדימה, ה' בכבודו ובעצמו גונן על כבודו של משה מפני סניטתם של אהרן ומרים. אליהו, אחרי ששאל נפשו למות, פגש את ה' בהר חורב ב"קול דממה דקה". ירמיהו אזור כוחות להמשיך בשליחותו הנבואית, ויונה קיבל שיעור בחמלה מאלוהים בכבודו ובעצמו. בהיותם נפרדים מבני זמנם, הם היו מאוחדים עם אלוהים. הם גילו את הרוחניות העמוקה של היחידות.

אני כותב שורות אלו בשעה שרוב העולם מצוי בסגר כמעט מוחלט בגלל מגפת הקורונה. מפגשים אסורים. בתי הספר סגורים. חתונות, בר־מצוות ולוויות נערכות בלי הקהל המלווה אותן תמיד. בתי הכנסת נעולים. אבלים אינם יכולים לומר קדיש. אלה הם זמנים ללא תקדים.

רבים מרגישים בודדים, חרדים, מסוגרים, נטולי חברה. למענם פרסם נתן שרנסקי סרטון המתאר כיצד הוא החזיק מעמד בשנות הבידוד במחנה המאסר הסובייטי. מעשרות סיפורים אישיים של אנשים שעברו חוויות דומות, ביניהם ג'ון מקיין המנוח, המועמד לנשיאות ארה"ב שהיו שבוי בידי צפון־ווייטנאם ועונה קשות, מסתבר כי תא בידוד הוא העונש המבהיל מכולם. בתורה, הופעתן הראשונה של המילים "לא טוב" היא במשפט "לא טוב הִיִּית הָאָדָם לְבַדּוֹ" (בראשית ב, יח).

אך יש תועלת בצרה ונחמה בבדידות. כשאנו מרגישים לבד אין אנו לבד בכך, כי גדולי הרוח האנושית הרגישו כך גם הם לפעמים – משה, דוד, אליהו ויונה, ובימינו הרב קוק והרב סולובייצ'יק. בבדידותם

היא־היא שאפשרה להם להעמיק את קרבתם לאלוהים. בצוללם למעמקים הרקיעו לגובה. הם פגשו את אלוהים בדומיית הנפש והרגישו כי הוא מאמצם אל חיקו.

אין הדברים מבקשים להמעיט בחומרתה של המגפה העולמית. ובכל זאת אנו יכולים לשאוב תעצומות מכל אותם גיבורי רוח, מימי המקרא ועד ימינו, שכאבו את בדידותם עד עומק נשמתם אך הושיטו את ידם אל ה' ומצאו את ידו מושטת להם.

אני מאמין שהבדידות צופנת בחובה אפשרויות רוחניות. אנו יכולים להשתמש בה להעמקת הרוחניות שלנו. אנו יכולים לקרוא בספר תהילים, ולשוב ולפגוש שירה דתית שהיא מן הכבירות שנכתבו בעולם. אנו יכולים לחצוב את תפילותינו ממעמקים חדשים שאנו מוצאים בליבנו. ואנו יכולים למצוא נחמה בסיפוריהם של משה ושל אחרים, שידעו רגעי ייאוש אבל יצאו מהם ונפשם על העליונה, ואמונתם מחוזקת מתוקף מפגשם המטלטל עם האלוהי. דווקא כשאנו מרגישים בודדים אנו מגלים כמה איננו בודדים, "כי אתה עמדי".

- 1 ויליאם שייקספיר, סונטה 29, עברית: עופרה עופר־אורן. בתוך מאמרה "למה הרגיש שייקספיר עצוב ובודד, ומי היה האיש שאהבתו ניחמה אותו", באתר Xnet, 8.7.2018.
- 2 אגרות הראי"ה א, איגרת קכח. ירושלים: מוסד הרב קוק, תשכ"ב.
- 3 יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, "איש האמונה הבודד", מאנגלית: צבי זינגר וזאב גוטהולד, בתוך ספרו איש האמונה, ירושלים: ההסתדרות הציונית, תשכ"ח, עמ' 10.

